

TEVFİK FİKRET'İN VATANİ ve DİNİ KONULU ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Asuman KIRÇIÇEK¹

Öz

Edebiyat, siyasi ve sosyal arka planla değerlendirilmesi gereken bir bilimdir. Servet-i Fünûn dönemi şairlerinden olan Tevfik Fikret, bu dönemin gerektirdiği argümanları şiirinde sıklıkla kullanır. Hayal-hakikat çatışması, kötümserlik, kaçış vb. birçok temayı şiirinde kullanan şair, kullandığı farklı imge yapısı, kelime hazinesi ile de dikkatleri üzerinde toplar.

Bu çalışmada Fikret'in tema açısından sınıflandırılmış olan şiirlerinden vatani ve dinî konulu şiirleri üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Yaşadığı dönemdeki siyasi arka planın karakteri üzerinde yarattığı etki neticesinde vücuda getirdiği vatani ve dinî konulu şiirlerde nasıl etkilerin görüldüğü ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, vatani ve dinî şiir

ANALYZING TEVFİK FİKRET'S POEMS ON HIS VIEWS ABOUT RELIGION AND COUNTRY

Abstract

Literature is a science that has to be considered with a political and social background. Tevfik Fikret who was a poet in the Servet-i Fünun Period, often made use of the arguments and features of this period in his poems. By using themes of the contradiction between reality and imagination, pessimism, escapology etc., the poet is known to have employed distinctive images and vocabularies in his poems.

In this study, Tevfik Fikret's thematically categorized poems which include patriotic and religious elements will be examined. The effects of political issues and their results on his character during the period and how they were exerted in the poems considering patriotic and religious peculiarities will be explained in detail.

Key Words: Tevfik Fikret, patriotic and religious poems

GİRİŞ

Servet-i Fünûn Edebiyatı, istibdat yönetiminin yoğun baskısı altında Servet-i Fünûn dergisi etrafında gelişmiş bir dönemi ifade eder. Servet-i Fünûn devrinin oluşmasında Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği teşekkül sebepleri; politik ve sosyal durum, neslin özellikleri, tesadüfler ve birleşme, cephe teşekkülü ve şahsiyetlerin özellikleridir. Tüm bunlar bir edebî dönemin hazırlayıcısı ve geliştiricisi olmuştur.

Bu edebî hareketin oluşmasında ve gelişmesinde etkin rol oynayan isimlerin başında Tevfik Fikret gelmektedir. Karakteri ve edebi hayatında oluşturduğu ürünlerin kalitesi ile kendinden söz ettiren Fikret'in şiirleri, temaları açısından çeşitlilik gösterir. Bu makalede konu edilen vatani ve dinî konulu şiirleridir. Şiirleri üzerinde yapılan incelemelerden önce Fikret'in hayatı ve sanatı hakkında bilgi verilmiştir.

HAYATI

Tevfik Fikret, 24 Aralık 1867 yılında İstanbul'da doğar. Babası Hüseyin Efendi, annesi Hatice Refia Hanımdır. Annesi hac ziyaretinden dönüş yolunda kolera nedeniyle vefat eder. Annesini çocukken kaybetmiş olması Fikret'i hayat boyu olumsuz etkiler. Babası da Arabistan'a sürgüne gönderilir ve sürgünden dönemez. Babası sürgüne gönderildiği için kız kardeşi ve kendisinin bakımını anneannesi üstlenir. Uzun yıllar çektiği sürgün hayatından sonra sürgünde hayatını kaybeder.

---

¹ Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, asumankrcck@hotmail.com.

Şair, ilk öğrenimine Mahmudiye Valide Rüştüyesi'nde başlamış, ardından Galatasaray Mekteb-i Sultâniye'sine geçmiştir. Okulu bitince önce Hariciye Nezareti İstişare Odası'nda ardından Sadâret Mektubi Kalemî Mühimme Odası'nda çalışır. Güzel yazı ve Fransızca dersleri verir.

1890 yılında Nazıma Hanım ile evlenir. Mirsâd dergisinde şiirler yayımlar. Mekteb-i Sultâni'de öğretmenlik yapar. Mirsâd dergisinin kapanmasının ardından Malûmat dergisinin başyazarlığını üstlenir ve burada şiirlerini yayımlar. Oğlu Haluk'un doğumundan sonra Robert Koleji'nde Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başlar. 1896 yılında Recaizâde Mahmut Ekrem'in önerisiyle Servet-i Fünûn dergisinin yazı işleri müdürü olur. Uzun yıllar görevini sürdüren şair 1901'de görevinden istifa eder. 1903'de Âşiyân adını verdiği evinde yaşamaya başlar ve İkinci Meşrutiyet'e kadar inziva dönemi devam eder.

İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile inzivadan çıkan şair, Hüseyin Cahit ile Tanin gazetesini çıkarır. İttihat ve Terakki Partisi'nin baskıcı tutumu nedeniyle gazeteden ayrılır. Mekteb-i Sultâni müdürlüğü ve Darülfünûn Edebiyat Bölümü müderrisliği görevlerini yapar fakat bir süre sonra bu görevlerinden de ayrılır. Yazdığı şiirlerin tamamını toplayarak önce Rübâb-ı Şikeste'yi sonra Halûk'un Defteri'ni yayımlar. 1915 yılında vefat eder. Mezarı önce Eyüp'e defnedilir, 1961'de Âşiyân'a nakledilir.

ŞİİRE BAŞLAMASI ve ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

“Tevfik Fikret, şiire Galatasaray Sultânisi'nde iken 15 ilâ 16 yaşlarında başlamıştır. Bu hususta ilk hocası, Muallim Feyzi olmuştur. 1880-1890 yılına kadar Fikret'in yazdığı şiirler, taklit ve nazirelerden ibarettir. Fikret'in bu devirdeki şiirlerini: a) Tamamen divan edebiyatı tesiri altında; b) Bir nevi neoklasisizm yapmak isteyen Muallim Feyzi ve Naci tesirleri altında; c) Yeni bir şiirin mümessilleri olan Hâmid ve Recaizâde'nin tesirleri altında yazılmış şiirler olmak üzere üç kısma ayırabiliriz” (Kaplan, 2014:65-66).

Fikret'in şiire başlanmasında tesir eden bu etkiler gençlik ve olgunluk dönemi şiirlerinde de görülür. Fikret, gençlik dönemi şiirlerini Mirsâd ve Malûmat dergilerinde yayımlar. Mirsâd dergisini çıkaran İsmail Safa, Fikret'i okuyucularına kıymetli bir şair olarak tanıtır.

1893-1896 yılları arasında Fikret, kendi şiirinin özgün yapısını ve üslubunu bulmak noktasında çalışmalarda bulunur. Batı edebiyatını yakından tanımak için çeviriler yapar, kelime dünyasını genişletmeye çalışır. Farklı mısra tekniğini kullanarak nazmı nesre yaklaştırmak için çalışmaya başlar. 1896 yılına kadar yaptığı bu çalışmalar neticesinde şiirini geliştiren Fikret, 1896 yılından sonra olgunluk dönemi eserlerini vermeye başlar. Bu durum Kaplan'ın kitabında şu şekilde ifadesini bulur:

“1896'dan sonraki devreyi biz Fikret'in olgunluk çağı olarak alıyoruz. Gerçekten bu devrede daimi bir değişme ve olgunlaşma mevcuttur fakat bundan sonra Fikret'in bütün eseri bariz ve hususi karakterleri olan insicamlı bir bütün teşkil eder” (Kaplan, 2014:88). 1896 yılından önce hayata karşı daha iyimser ve dinî inanç noktasında daha olumlu özellikler gösteren Fikret, sonrasında hayata karşı kötümser; inanç noktasında krizlere açık bir tavır sergilemeye başlar. Bu durumu Kaplan şöyle ifade eder:

“Evvvelce de belirtildiği üzere Tevfik Fikret'in hayata bakış tarzında 1896 yılından sonra derin bir değişme olmuştur. Bu tarihe kadar hayata, aşka ve Allah'a inanan iyimser şair, bu yıldan itibaren kötümser olmaya, hayattan şikâyet etmeye, sevmemeye, dine karşı kayıtsız hatta dinsiz ve Allah'a karşı isyankâr bir tavır takınmaya başlamıştır” (Kaplan,

2014:89). Fikret'in 1896-1900 yılları arasında yazmış olduğu olgunluk dönemi şiirlerini tema açısından aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

"Fikret'in kendi 'ben'ini, duyuş tarzını anlattığı şiirler, Sanatla ilgili şiirler, Kötümserlik temi, Hayal şiirleri, Aşk şiirleri, Tabiat şiirleri, Hâluk, Kız kardeşi, Portreler, Merhamet şiirleri, Vatani şiirler, Dinî konulu şiirler" (Kaplan, 2014:95-143).

DİNÎ KONULU ŞİİRLERİ

Dinî konulu şiirler başlığı altında incelenecek şiirler "Sabah Ezanında", "Ramazan", "Sabah-ı İyd", "Köyün Mezarlığında", "Ramazan Sadakası", "Şehidlikte", "İnanmak İhtiyacı" ve "Buda"dır. Bu şiirlerin dışında dinî etkilerin varlığı gözlenen "Târîh-i Kâdim" ve "Târîh-i Kâdime Zeyl" adlı şiirlerin ilgili bölümleri de burada konu edilmiştir.

Fikret'in yazın hayatına Mirsâd dergisinin Tevhid ve Sitâyîş-i Hazret-i Padişahı konusunda açtığı yarışmada birinci gelerek başladığı bilinmektedir. Bu yazı Sinan Paşa'nın Tazarrunâme'si üslubunda araya nazım karıştırılarak yazılmış bir eserdir. Mistik bir ifade tarzıyla samimi bir mümin hissiyatıyla yazdığı şiirinden alınan aşağıdaki dizeler oldukça çarpıcıdır:

"Değildir kulluğundan başka lezzetten gönül âgâh.

Senin lütfundur ümidim, senin meczûbunum...Allah!" (Kaplan, 2014:139).

Bütün hissiyatını yazdığı dizelerden belli eden şair, sonraki şiirlerinde aynı tavrı gösteremez. Gözlenen bir olay ya da durumu tasvir eden ve tablo haline getiren bir şiir algısının mimarlığını üstlenir.

"Sabah Ezanında" şiirinde sabah ezanının şairde uyandırdığı duygudan ziyade tablo gibi bir anlatım vardır. Bu durum şiirde hissizliğin de ifadesi olur. Şiir incelendiğinde ilk ve ikinci kısımda tekrarlanan bir kelime dikkati çeker. Tekrarlanan "gûya" ifadesi Allah'ın olup olmaması noktasında emin olamama durumunu yansıtır. Bu dizelerde Fikret, kalbî ve koşulsuz bir inancının olmadığını sinyallerini verir:

"Bir samt-ı ulvî: Gûyâ tabîat

Hamuş hamuş eyler ibâdet."

Bir samt-ı nâlân: Gûyâ avâlim

Pinhân ü peyda nevvâr u muzlim;

Etmekte zikr-i hallâkı dâim" (Uçman- Akay, 2007:221-222).

Şiirde insandan ziyade tabîatın ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İnsanda uyanması gereken etki yerine tabîattaki yansımaların anlatıldığı fark edilir.

"Ramazan" şiirinde çocukluğunda gördüğü bir olaydan hareketle bir tabloyu ifade edeceğini hissettirir. İlk üç dize sonrasında ifade edeceği dizelerde içinde bulunulan yerin tasvirini yapar:

"Ulu bir mabed-i münevverde..." (Uçman-Akay, 2007:223-224).

Bu yer tasvirini içeren dizelerden sonra ibâdet ederken gördüğü bir kişinin tasvirini yapar:

"Mün'atıf sâye-gâh-ı minberde

Bir vücûd-ı nahîf ü bî-tâba,

Ki darâ'atle ser-be-hâk-i sücûd" (Uçman -Akay, 2007:223-224).

İbâdet eden bu kişinin uykusuz bir şekilde cennet ümidiyle sürekli ve içten yapılan ibâdeti dizelerde şöyle yankılanır:

"Muttasıl zikreder, ibadet eder

Bin huşû'u hulus-u hürmetle

Her sücûdunda çeşm-i hak-bîni" (Uçman -Akay, 2007:223-224).

Yapılan her ibâdetin gönüldeki zulmeti perde perde kaldırarak nura dönüştürdüğü belirtilir. Devamındaki dizelerde ise edilen dualar ve kılınan namazlarla görünen gülen bir yüzün varlığından haber verilirken bunun bayram neşesi olduğu söylenir:

"Gösterir dest-i sübha-dariyle

Gösterir bir likâ-yı handânı;

Bu gülen ıyd-ı neşve-i bahşâdır" (Uçman - Akay, 2007:223-224).

Şiirin başlangıcından sonuna değin bir tablo çizen Fikret, duygularına hiç yer vermemiştir bu sebeple şiirde anlatılanlar yaşanan bir olayın anlatımından öteye gidemez.

"Sabah-ıyd" şiirinde bayram gününde yaşanan sevinç anlatılmıştır. (Kaplan, 2014:140) Gün doğmadan önceki zaman diliminin tasviri yapıldıktan sonra sabah olmadan önce hanelerde insanların hâli ifade edilir:

"Güneş uyur daha âgûş-ı fecr-i evvelde

Büyük küçük bütün evlerde halk hep bîdâr" (Uçman - Akay, 2007:225-226).

Sonraki dizelerde bayram gününün diğer günlerden farkı ifade edilir, yeni kıyafetler giymiş çocuklar, ve daha neşeli olan insanların varlığından söz edilir:

"Davul bu neş'elerin mahmil-i mutantanıdır

Libâs-ı nev ile bezenmiş kâvâfil-i sıbyân

Akın akın dökülür hep reh-i şetâretine" (Uçman- Akay, 2007:225-226).

Son kısımda "ferişte-i handân" denilerek dini argüman kullanılsa da şiirde dini açıdan bir hissiyât yoktur. Görülenlerin tablo gibi anlatılması söz konusudur.

"Köyün Mezarlığında" şiirinde ise Fikret'in zihnindeki soruların şiire yansımaları görülmektedir. "İçimde şüpheli bir sesle nagehân şu suâl" diyerek zihnindeki soruyu kağıda döker:

"Nedir hakîati ey sırr-ı ekber-i mescûd

O yanda koskoca bir kâinât-ı hiss ü şühûd

Kalıp, ümîd-be-leb katre-cûy-ı ihsânın

Zelîl titreşiyorken der-i celâlinde

Bu seng-zâra yeşil bir sehâbe halinde

Yağar yağar mütemâdî esir-i güfrânın?" (Uçman - Akay, 2007:234-235).

'Nedir hakikati?' diyerek Fikret sorgulayıcı bir tutum takınır. Bir tarafta koskoca bir kâinat Allah'tan gelecek yağmuru bekler fakat karşılık bulamaz. Diğer tarafta ise "seng-zâr" olarak değerlendirdiği mezarlığa, Allah rahmetini bol bol ve kesintisiz dağıtır.

Şiirin son kısmında şair, aklını karıştıran soruların cevabını kendisi verir. “Her canlı ölümü tadacaktır” âyetinde olduğu gibi şiirde de “Yarın sende bir avuç toprak kesâfetiyle gelirsin bu sâye-gâha” diyerek bir gerçeği vurgular. Mezarlığa yağın bu rahmetin devam etmesi gerektiği söylenir. Çünkü herkes bu gölgelikte dinlenecektir ve bu rahmetten faydalanacaktır.

“Ramazan Sadakası” şiiri, “soğuk soğuk” kelimeleri ile başlar. İlk kısımda tekrar eden “inlemek, titremek, ağlamak” kelimelerinin tekrarı soğuk olma durumunu pekiştiren bir özellik gösterir. Birinci kısmın son dizesinde “Delik paçavralar altında küçük bir seyyah” denilerek yırtılmış elbiseleriyle küçük bir çocuktan bahsedilir. Bu benzetme ile soğukluk bir kat daha pekiştirilirken okuyucuda bir acıma hissi de uyandırılmış olur.

İkinci kısımda “Efendiler” kelimesinin çok fazla kullanılması çocuğa yardım etmek için kimsenin durmadığının göstergesidir. Bu durumdan etkilenen çocuk, haykırışına üçüncü kısımda da devam eder. Şair üçüncü kısımda verdiği bir argümanla hem dine hem de geleneğe bir vurgu yapar. Düşmüş insana yardım edilmesi gerektiği tezi bu dizelerde kendini hissettirir:

“ Efendiler Ramazandır... Mübarek akşamdır...

Zavallı tıfl-ı sefâlet, zavallı ömr-i tebâh!

Efendiler, acıyın ben garibim işte... Hayır,

Akın akın geçen erbâb-ı itizâz ü refâh

Eder bu kirli, bu kirli sadâdan istikrâh” (Uçman -Akay, 2007:55-56.

Dördüncü kısımda yine “soğuk soğuk” kelimelerinin vurgulandığı görülür. Soğukluğun yanında çocuğu zorlayacak yağmur da başlar. Son kısımda çocuğun artık dayanma gücünün kalmadığı söylenirken “inleyen nefes, sıska çıplak eğri kol” gibi özellikler gösterilerek durum somutlaştırılır:

“Koşanlar, işte bir insan ki inliyor nefesi

Bakın şu sıska çıplak, şu eğri kollarına” (Uçman- Akay, 2007:55-56).

Son iki dizede ise artık çalışacak gücü kalmayan bu çocuğa verilecek sadaka ile “hasta sesin” susturulacağı söylenir.

“Şehidlikte” şiirinde Fikret, diğer şiirlerde olduğu gibi ilk kısma tasvirlerle başlar. İkinci kısımda anlatmak istediklerini peş peşe sıralar. Mezar taşlarındaki yazıların dünyanın faniliği ile ilgili olduğunu vurgularken “hüvelbaki” diyerek Allah’ın bakiliğini ifade eder. Şehitlikteki servilerin huşu içinde eğilip kalkarken ibretlik hikayeler anlattığını söyler. Korku ile durduğu bu yerde düşüncesinden ecdâdın geçtiğini belirtir:

“Sukûn û hab: Ezelî ihtiyâc-ı fâniyyet!

Nüvişte cebhe-i hüznünde bir ‘hüvelbaki’

Bu ihtiyâc-ı fenânın şu taş nişânesidir;

Şu serviler mütehâşî birer talâkatle

Olur geçenlere âid menâkıb-ı ibret

Şu sâde makbere beş asrın âşiyânesidir

Bu âşiyânede ben şimdi, bâr-ı haşyetle

Şikeste, etmedeyim gölgelerden istimdâd

Geçer, geçer nazarımdan kavâfil-i ecdâd” (Uçman -Akay, 2007:227-229).

Son iki kısımda da yine şiirin başlangıcında olduğu gibi tasvirlerle geniş yer verilir. “Karanlıklar, deniz, ezan sesi, ağaçlar, ay ışığı” gibi kelimelerin dizelerde tekrarlandığı görülür. “Civar uyur gibi; esrâr içinde aksediyor” ifadesi ile başlayan üçüncü kısım ve devamında bir önceki cümlede tekrarlanan sözcüklerin kullanımıyla anlatılanlar okuyucunun zihninde tablolaştırılır.

Fikret’in inanç izleri görülen ancak farklı bir inanç sistemi çevresinde geliştirdiği şiiri ise “Buda”dır. “Buda” şiiri Servet-i Fünûn dergisinde “Brahma” adıyla çıkmış, Rübâb-ı Şikeste’ye ise Buda adıyla alınmıştır. Dinî şiir bağlamında ele alınması gereken bu şiirde Fikret, başlıktan itibaren mesaj vermeye başlar. Buda, Sanskritçe “uyanmak, idrak etmek, bilinçlenmek” anlamlarına gelir.

Büyük hakikati arayan Buda, çevresindekilerin ithamlarına aldırmadan bildiği yolda ilerler. Hatta çevresindekiler tarafından körlükle itham edilir. Tüm bu ithamlara rağmen Buda yolundan geri adım atmaz, kararlılıkla gizlilikleri aydınlatmaya çalışır:

“Bu kör, zalâm-ı deha-perverinde bir gârın,

Büyük hakîkati yıllarca iktinâh ederek,

Onunla yüz yüze yıllarca iştibâh ederek,

Sonunda gördü nedir sırrı bu esrârın” (Uçman - Akay, 2007:240-241).

Yıllarca şüphelerle savaştan Buda, sonunda hakikate ulaşarak bütün şüpheleri devirir. Ortaya çıkan gerçekler kendisini körlükle itham edenlerin gözlerini kamaştırır. Onun sayıkladığını düşünenler ise “sefil” olarak adlandırılır.

Fikret’in buraya kadar sözü edilen şiirlerinde görülen inanç izleri bundan sonra açıklanan şiirlerinde tamamen silinir. Bu şiirler “İnanmak İhtiyacı”, “Târih-i Kâdîm”, “Târih-i Kâdîme Zeyl” dir.

“İnanmak İhtiyacı” şiirinde Fikret, içinde bulunduğu bunalımlı ruh halini açıkça ifade eder. İnanç noktasında yaşadığı köksüzlükle kendi mizacı birleşince aidiyet olgusunu tamamen yitirdiği gözlenir.

Şiirde tekrarlanan “boşluk”, “yalnızlık”, “karanlık” ve “inanmak” kelimelerinin tekrarı Fikret’in ruh halini açıkça yansıtır. Her türlü durumu bir boşluk olarak algılayan Fikret, ilk kısmın son iki dizesinde yalnızlığını da itiraf eder:

“Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer gurbet-i kabre

İnanmak... İşte bir agûş-ı rûhânî o gurbette” (Uçman -Akay, 2007:219-220).

Yalnızlığı gurbete benzetirken bir yandan da bu gurbetten kurtuluşun inanmak ile olabileceğini belirtir. Çünkü dünya ancak inanmakla anlamlı hale gelir ve karanlıklar aydınlığa kavuşur. İkinci kısımda karanlıkların her yerde ve her şeyde olduğunu söylemesi Fikret’in inanç eksikliğine bağlı olarak çevresini anlamlandıramamasından ileri gelir. Kendi inançsızlığından gelen köksüzlüğünden kurtulmanın yolunu inanmaya bağlayarak şiirin son dizesinde ifade eder:

“İnanmak... İşte bir şeh-râh-ı nurânî o zulmette ” (Uçman - Akay, 2007:219-220).

“Târîh-i Kadîm” şiirinde şair, özlediği dünyada kul ve Tanrı’yı birbirinden ayıran bir din istemez.

“Ben benim, sen de sen; ne Rab, ne ibâd” (Uçman -Akay, 2007:431-442).

Fikret, Allah karşısında olumsuz düşünceler ve inkarcı tavır göstermesinin temelinde Allah’ın ulaşılabilir olmasını ve susmasını gösterir. Yeryüzünden gökyüzüne insanların yakarışları gider fakat Allah hepsine susar. Bu duruma çok şaşırın şair, din adamlarına soru sorar. Sorduğu sorular karşısında din adamları Allah’ın susmadığını göstermek için Allah’ın özelliklerini (varlığı ayakta tutmak, rızık genişletmek, her şeyi bilmek vb.) söyler fakat söylenenler Fikret’i iknaya yetmez:

“ Seni âbâ-i dîn olanlardan

Dinledim: ‘Bî-şebîh ü bî-noksân

Hayy u kayyum u kâdir ü müte’âl,

Basitü’r-rızk, vâhibü’l- âmâl,

Kâhir ü müntakim, alîm ü habîr,

Zahir ü bâtın ü semî ü basîr,

Müstemendâna sâhib-i ü nâsır,

her yerde nâzır u hâzır...”

Diye vasfeyliyorlar; en parlak

Sıfatın “ lâ-şerîke leh”ken bak:

“Şu bataklıkta kaç şerikin var?” (Uçman-Akay: 2007, 431-442).

Müslümanlar Allah’ın ortağı olmadığını bilir. Fikret ise şiirinde Allah’a ortaklık koşan nice Tanrılar olduğunu “Şu bataklıkta kaç şerikin var” diyerek belirtir. Bu Tanrıların da Allah’ın özellikleriyle aynı özelliklerinin olduğunu söyleyerek bu özellikleri sıralar. Devamında ise dini inancın içinde var olan değerlerin kendisinde uyandırdıklarını anlatarak şiirini tamamlar.

Fikret’in bu şiirde dile getirdiği dinî görüşleri Mehmet Akif tarafından inandığı değerlere saldırı olarak algılanır. Bu nedenle Târîh-i Kâdîm, Akif tarafından “Süleymaniye Kürsüsünde” adlı şiirde fazlasıyla eleştirilir:

’Üdebânız hele gayetle bayağ mahlukaat

Halkı irşâd edecek böyle mi bunlar? Heyhât?

Kimi garbın yalınız fuhşuna hasbî simsar;

Kimi İran malı der, köhne alır, hurda satar,

Eski divanlarınız dopdolu oğlanla şarab;

Biradan fahişeden başka nedir şi’r-i şebâb

Serseri hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok!

Şimdi Allah’a söver... Sonra biraz para ver:

Hiç utanmaz; protestanlara zangoçluk eder!” (Ersoy, 2007:200).

Tevfik Fikret "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde kendisine yapılan zangoç yakıştırmasına cevap niteliğinde "Târîh-i Kâdîme Zeyl" şiirini yayımlar. "Târîh-i Kadîme Zeyl" şiiri ironi yapılan dizelerle başlar. "Bilgin şair" ve "Molla Sırat Hazretleri" denilerek Mehmet Akif'e bir gönderme yapar. Allah'ın kitabını okuduğunu, cami cami gezdiğini, Allah önünde iki kat olduğunu, hayalinde cennet yolu ve yüreğinde cehennem korkusu olduğunu belirtir. Ezan sesine âşık olduğunu, namaz kıldığını, oruç tuttuğunu söyler. Hepsini yapmış olmanın bir aldanış olduğunu belirtir:

"Çünkü telkinlere aldanmışım,
Kandıgın şeylere hep kanmışım;
Bilmeden, görmeden îman ettim.
Sevdim Allah'ı da peygamberi de,
O alay kaldı bugün hep geride
Anladım çünkü hakikat başka

Başka yoldan varılırmış Hakk'a" (Uçman -Akay, 2007:443-446).

Şiirde kendisine anlatılan harikaların, mucizelerin doğru olmadığını söyler. Kabe'nin, tekbir sesinin, çan sesinin hepsinin bir boşluk; Şeytan'ın, Buda'nın, Ehrimen'in, Yezdan'ın düzmece olduğunu ifade eder. Kendisi için ne cennet ne de cehennem önemlidir.

Şair şiirin devamında da dini düşüncelerini açıkça ifade etmeye devam eder. Ayininin düşünüp yapmak, dininin insan gibi yaşamak, kitabının ise yeryüzü kitabı olduğunu söyleyerek İslam'ın bütün mukaddes değerleri yerine koyduğu unsurları açıklar. Dinde peygambere gerek olmadığını söyleyerek kendine göre gerçek dinin tanımını yapar. Şiirin sonunda "Sen ne dersin buna ey Molla Sırat!" diyerek bir soruyla şiirini bitirir.

VATANI KONULU ŞİİRLERİ

Vatani konulu şiirleri kapsamında "Millet Şarkısı", "Vatan Şarkısı", "Hasan'ın Gazası", "Kitabe", "Asker Geçerken", "Kenan", "Kılıç" ve "Küçük Asker" şiirleri incelenmiştir.

"Millet Şarkısı" şiirinde Fikret, vatanın içinde bulunduğu durumdan duyduğu huzursuzluğu dile getirir. "Mübarek vatan" denilerek vatan kutsallaştırılır. İçinde bulunulan duruma çözüm bulunması gerektiği ifade edilir.

"Gel kardeşim annen sana muhtaç" ifadesi ile vatanın anneye benzetilmesi ile kutsallığı bir kat daha arttırılır. Sonraki dörtlükte uğranmış zulmün topu ve güllesi karşısına hakkın bükülmez kolu yerleştirilerek bir kıyaslama yapılır. "Her gecenin bir gündüzü vardır" ifadesi ile zor günlerden sonra feraha kavuşulacağı müjdesi verilir.

"Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?" sorusuyla başlayan dize oldukça vurucu iki dizeyle tamamlanır:

"İnsanlığı pâmâl eden alçaklığı yık, ez:

Billâh yaşamak yerde sürüklenmeye değmez" (Uçman -Akay, 2007:311-313).

Haksızlıklar ve çekilen sefaletler sonrasında devlet ve kanun eleştirisi yapılarak şiir tamamlanır:

"Devletse de kanûnsa da, artık yeter olsun;

Artık yeter olsun bu denî zulm ü cehalet..." (Uçman - Akay, 2007:311-313)

“Vatan Şarkısı” şiirinde vatanla ilgili düşüncelerini ilk dördlükten başlayarak yazar. “Osmanlıyız” diyerek birlik mesajı veren şair, istibdatın yıkılmış olmasından kaynaklanan mutluluğunu dile getirir. Her dördlükten sonra gelen iki dize tüm anlattıklarını bir kez daha vurgular:

“Can da sen, şan da sen, hepsi sensin yaşa;

Ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa!” (Uçman - Akay, 2007:314-315).

İkinci dördlükte vatanın eşi benzeri olmadığını anlatırken toprağının cevher, suyunun kevser olduğunu, baharının da hiçbir zaman sonbahar olmadığını söyler. Tekrar eden iki dize ile şiirini sonlandırır.

“Hasan’ın Gazası” şiiri vatanını korumak amacıyla hayatını ortaya koyan yiğitleri anlatır ki şiirde aşağıdaki beyitler dikkat çeker:

“Evet yiğitler evet... Siz fedâ-yı nefis ediniz;

Vatan yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez...

Kadınlar, ağlamayın, cenge her giden ölmez! (Uçman -Akay, 2007:40-48).

Hasan’ın tarlasında çalıştığı günlerde cenge gidecekler adlarını yazdırmışlardır fakat Hasan’ın durumdan geç haberi olur. Bu duruma içerlenen Hasan’ın ağzından dökülenler oldukça etkileyicidir:

“Ne sandılar beni, bir torba ot kadar cansız!

Köyün çocukları hep cenge gitsin oynaşarak

Kadın mıdır ki Hasan evde bekleyip yatacak?...”(Uçman -Akay, 2007:40-48).

Hasan’ın dağarcığını hazırlaması ve köyden uzaklaşması ile devam eden şiirde Hasan’a giderken yolda gördüğü her şey ona sevdiklerini hatırlatır ve gözyaşlarına mani olamaz. İlerleyen dizelerde Hasan’ın gidişi şöyle ifade edilir:

“Yüzünde şimdi bir ümîd-i münbasıt gülüyor;

Omuzda torbacığı, sağ elinde bir değnek

Hasan Çavuş gidiyor cenge türkü söyleyerek!...” (Uçman - Akay,2007:40-48)

Hasan’ın cenkle ilgili anlattıklarından sonra vuruluşu şiirde şöyle yer alır:

“Hasan bu hâle inanmazdı: Bir cılız kurşun

Demir vücûdunu sersin hazîz-i imale!

Bakıp bakıp yarasından akan dem-i âle” (Uçman -Akay, 2007:40-48).

Gazasının sonunda madalyalı bir gazi ünvanıyla köyüne dönen Hasan gururludur, köyüne dönüş yolunda kendisine verilecek selamları bekler. Şiirin sonu da selamla ilgili olarak bitirilir:

“Bu şanlı avdeti gûyâ selâmlıyor öteden

Değirmenin açılan kollarında bir şefkat

Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet” (Uçman -Akay, 2007:40-48).

“Kitabe” şiiri, Abide-i Hürriyet için yazılmıştır. Abide-i Hürriyet, 31 Mart Olayı’nın bastırılması, Meşrutiyet’in korunması için mücadele eden Hareket Ordusu’nda görevli

askerlerden şehit düşenlerin toprağa verildiği yerde yapılan anıttır. Osmanlı Devleti'nin ilk anıtı olup daha sonraları hayatını kaybeden İttihatçıların da istirahatgâhı olmuştur. Fikret'in bu konu çevresinde kaleme aldığı şiir, "Eğil hürmetle..." denilerek başlar ve istiklal için savaşan insanlara saygı ve özlem ifade eden cümlelerle devam eder. Vatanın durumu şöyle ifade edilir:

"Vatan bir lâne-i idbara dönmüş, titrer ağlarken

Koşanlar kurtaranlar şüphesiz şâyân-ı minnettir" (Uçman - Akay, 2007:320-321).

Dokunulmamış değerlerin hepsinin İttihatçıların eseri olduğunu söylerken "bu heyet" ifadesini kullanır:

"Bu heyet şanlı bir timsâlidir hürriyetin, takdîs!

Yaşar her ferd için takdîs-i hürriyet ibâdetdir" (Uçman - Akay, 2007:320-321).

"Asker Geçerken" şiirinde Fikret, askerlerin geçişinin kendisinde uyandırdığı görüntüyü tasvir etmiştir. Askerler ağırbaşlı ve şenlik havasında yol alırken görenlerin onlara verdikleri selam ve askerlerin özellikleri şiirde yer alır. En son kısımda askerlerin selamına ilişkin söylenenlerle şiir tamamlanır:

"Kalmaz gunûde geçtiği yerlerde hiss-i şân;

Bazan durur selâmına bir kışla nagehân

Bir seyf-i âmirâne parıldar-Selâm dur!" (Uçman -Akay, 2007: 320-321).

"Ken'an" şiirinde, Ken'an adında bir çocuğun hayatının bir kısmı hikâye gibi anlatılır. Annesiyle birlikte yaşayan, sıska ve aciz diye nitelendirilen titrek halleri ve eğri bacağıyla akranları tarafından hırpalanan çocuğun evveli anlatıldıktan sonra büyüdüğü söylenir. Ken'an'ın öncesi ve sonrası kıyaslanır ama farklılığa rağmen Ken'an'ın hayatında hiçbir değişiklik olmaz. Genç bir delikanlı olarak gittiği harpten gazi olarak dönüşünü anlatan dizelerle şiir tamamlanır:

"Harp oldu, bütün köydeki şühban-ı hamiyet

Serhadde şitâb eyledi... Ken'an da berâber

Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet

Bir fırka harâb eyledi... Ken'an da berâber

Ken'an köyüne yâreli dönmüş geliyordu,

Pîşinde bir âvâze-i şân yükseliyordu! (Uçman-Akay, 2007:38-39).

"Kılıç" şiirinde kılıç metaforu ile toplumsal birlik ön plana çıkarılır. Şiirin ilk kısmında kılıcın çekiç altında üretim aşamasında önemli bir nesne olmadığı ve niyamda durmakla ömrünü geçireceği söylenir. İkinci kısımda ise önem kazanan bir kılıcın bir milletin istiklali olduğu belirtilir:

"O çelik parçası bir gün ehemmiyet alır;

Koca bir kavmin olur hâris-i istiklali;

Koca bir memleketin ırzı, hayatı,malı,

Ona vabeste kalır" (Uçman-Akay, 2007:232-233).

En sonda kılıç ile gelen neşeli bir kurtuluş hissinden söz edilerek, kılıca yapılan övgü ile şiir tamamlanır:

'Kalbe şevkînla gelir, neşeli bir hiss-i felâh;
Sana baktıkça fahûrane parıldar gözler,
Sana ey seyf-i mücellâ, sana ey berk-i zafer,
Sana ey şanlı silâh!" (Uçman-Akay, 2007:232-233)

"Küçük Asker" şiiri vatan savunmasıyla ilgilidir. Dörtlüklerle yazılmış şiirde tekrar eden iki dizelik bölüm şiirin temasını da ortaya koyar.

"Küçük asker, küçük asker!

Vatan senden hizmet ister" (Parlatır - Çetin, 2004:676-677).

Şiirde küçük askerin kahramanca ilerlediği, vatan için herkesin emek çekmesi gerektiği, gerekirse ölünebileceği ama vatan için asıl borcun yaşamak olduğu belirtilir. Askerlik belli bir yaşa gelince yapılan bir hizmet olduğu halde ifade edilenler küçük bir çocuk için söylenir:

"Mini mini omuzların

Taşıyacak yarın tüfek;

Tüfek değil, vatan yarın

O omuza yüklenecek..." (Parlatır- Çetin, 2004:676-677).

Şiirin sonunda küçük asker gıyabında bütün gençlere öğüt vardır:

"Küçük asker, dinle bunu:

Sakın boşa silâh atma;

Kılıcını, kurşunu

Haksızlığa karşı sakla..." (Parlatır-Çetin, 2004:676-677).

SONUÇ

Tevfik Fikret'in şiirleri kendisinin mizacı, sosyal hayatı ve devrin iktidarının sanatçılar üzerinde bıraktığı etki neticesinde şekillenmiştir. Makalede konu edilen vatani şiirlerde Batılı şairlerden öykünme varken dinî şiirlerde ise dinî inancındaki eksen kayması hissedilir.

Dinî şiirlerinden "Sabah Ezanında", "Ramazan", "Sabah- İyd", "Köyün Mezarlığında", "Ramazan Sadakası", "Şehidlikte" ve "Buda" şiirleri dinî inancının izlerinin görüldüğü şiirlerdir. Bu şiirlerde gördüklerinin zihninde uyandırdığı yansımaları tablo halinde ifade eder. Hissiyâtını samimi olarak okuyucuya hissettirmeyen Fikret, yalnızca dinî argümanları kullanarak şiirlerini meydana getirir. Dinî inancın bulunduğu fakat farklı bir inancın anlatıldığı "Buda" şiirini makalede olduğu gibi ayrı şekilde değerlendirmek gerekir. Budizmin argümanlarını taşıyan şiir bu yönüyle diğer şiirlerden farklılık gösterir. Dinî inancın alaşağı edildiği ve inançtan krize doğru giden bir yönelimin görüldüğü şiirler ise "İnanmak İhtiyacı", "Târîh-i Kâdîm", "Târîh-i Kâdîme Zeyl"dir. "İnanmak İhtiyacı" inanç krizinin etkisiyle yazılmış bir şiirken "Târîh-i Kâdim" ve "Târîh-i Kâdîme Zeyl" şiirinde inançsızlığı tamamen özümsemiş bir yapıyla karşılaşılır. Hatta bu şiirler Fikret ve Akif'in "zangoç-Molla Sırat" tartışmasının da temelini oluşturur.

Vatani şiirlerinde ise 1917 Yunan Savaşı'nın ve Batılı şairlerin etkileri görülmektedir. Bu etkiler neticesinde yazılan "Millet Şarkısı", "Vatan Şarkısı", "Hasan'ın Gazası", "Kitabe", "Asker Geçerken", "Ken'an", "Kılıç", "Küçük Asker" şiirlerinde birlik ve beraberlik duygusu hissettirilir ve "vatan" kavramının önemi vurgulanır. Dinî şiirleri ile vatanî şiirleri dil açısından kıyaslandığında vatani şiirlerin daha sade dille yazıldığı söylenir.

Makalede konu edilen şiirleri dışında -başka temalarda yazılanlarda dahil- hayata karşı görüşlerini çekinmeden ifade eden Fikret, kullandığı üslûbunu da zaman içinde geliştirir. Çeşitli temalar ve etkili anlatım gücüyle yazdığı şiirler değerlendirildiğinde Fikret'in hem dönemine hem de Türk edebiyatına damgasını vurmuş bir şair olduğu kabul edilir.

KAYNAKÇA

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2004), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

ERSOY, Mehmet Akif, (2007), Safahat, Elips Kitap, 1. Baskı, Ankara.

KANTER, M. Fatih, (2015), "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kimlik İnşası, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:11, Tevfik Fikret Özel Sayısı, s.273-281.

KAPLAN, Mehmet, (2014), Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, Dergah Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Seval, (2002), "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Renk Belirten Kelimelerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

UÇMAN Abdullah -AKAY Hasan, (2007), Rübâb-ı Şikeste, Çağrı Yayınları, İstanbul.

ULUDAĞ, Mehmet Emin, (2013), " Düş Kırıklığı Bağlamında Tevfik Fikret ve Vatan", Turkish Studies, Ankara, p.2685-2695

PARLATIR İsmail - ÇETİN Nurullah, (2004), Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.